

Roheliste Rattaretke allikas voolab Pandiveres

Helen Arusoo
Heiko Kruusi fotod

25 aasta eest tassiti Pandiverre oma kolisevad sööginõud ise kaasa ja vändati logisevatel ratastel paljapäi. Nüüd kanname kiivreid, kasutame kergeid papptaldrikuid ja lausa lendleme oma kiiskavatel ratastel. Siiski on 25 aastaga muutunud vähe, olulisim – keskkonnaprogramm – on jäänud rattaretke teljeks.

Enne keskkonnaprogrammi, siis rattaretk

Ketserlik rõõm, mis valdas korraldajaid 25. aastapäeva eel, kui selgus, et Pandiverre sõidul võib taas rääkida fosforiidist nagu 25 aastat varem, on ehk vabandata, kui selgitada, et raja valik ja keskkonnateemade kokkuvõtamine pole retke korraldajatele alati lihtne olnud. Viimastel aastatel on marsruut paika pandud esimesena – kartusest radu korrata – ning teiseks on tähelepanu vajanud tihti üldisemad keskkonnaprobleemid, nagu näiteks Eesti viljapuuaedade olukord, mis konkreetse piirkonnaga ei seostu.

Nüüd Pandiveres said raja valik ja kuum teema taas kokku.

„Roheline programm on alati olnud meil esikohal,” kinnitab korraldaja ja rajameister Peep Veedla, „kui I rattaretkel oli valida, kas sõita Tapalt Tamsallu mööda Lemküla kauneid järvi või reostatud Savalduma karsti,

siis valisime selle teise, koledama tee.” Täpselt sama suhtumine on praegugi: kui üks tee läks Kellaverest läbi külade ja teine tee läbi mahajäetud tuumaraketibaasi Rohul, siis muidugi mindi mööda teist teed. Kus kuulati sõjaajaloolase Jüri Pärna paljastusi kunagistest tuumapeadest Eesti metsade vahel.

Fosforiidilahing

Juba esimesest retkest tuttava fosforiidikaevandamise idee on taas päevakorrale tõstnud Viru Keemia Grupp, soovides kallist maavara Virumaa põuest välja võtta. Huvi fosforiidi vastu ei lõpe ilmselt iial. Seda näitab ka suhteliselt lühike ajavahemik I fosforiidisõja ja II n-õ fosforiidilahingu vahel, kui seda viimase kahe aasta tagust kempemist, mis on lõppenud keskkonnaministri selge ei-sõnaga, nii võib nimetada. Esialgu tahab Viru Keemia Grupp küll fosforiiti ainult uurida. Ja mitte ainult nemad: ka mitmed eesti geoloogid on

Roheliste Rattaretk 2013

Tamsalu–Väike-Maarja–Äntu–Emumägi–Simuna–Pariisi–Neeruti–Porkuni–Uudeküla

*1400 osalejat

uuringute poolt, kuna arvatakse siiralt, et fosforiidist võiks eesti rahvale kasu tõusta. Skeem oleks selline: me võiksim fosforit müüa ja ka oma põldudele panna. Samas asjatundjad eesotsas Paevanaga on seisukohal, et kasutatav tehnoloogia aastal 2013 on veel nii puudulik ning meie oskus arvestada sotsiaalsete mõjudega nii armetu, et kaevandustest mingil juhul veel kõneleda ei tohi.

Kui I rattaretk lõppes Rakvere Vallimäel fosforiidikaevanduste jõulise hukkamõistuga, siis 25 aastat hiljem kõneldi fosforiidist Eipri külaplatsi

Retk piltides

24. Roheliste Rattaretkel „Kuidas elad, Pandivere?” pandi meid hundina ulguma ja kive sööma. Saime juua järvevett ja mekkisime fosforiidisõja kibedat teemat suurel külaväljakul Eipris.

Secchi ketas ja Äntu järved

Pandivere matka ilusaimaks teelõiguks nimetati Äntu rada, mis viis Valgeallika kõrval kõnelenud järveeadlase Reet Laugaste (fotol paremal) juurde, kes kinnitas, et Äntus on tõepoolest Eesti kõige-kõige selgeveelisemad järved. „Kui Eesti keskmine järvede selgus on umbes 2 meetrit, siis Äntul ei saadud alguses selgust mõõtagi, kuna kõige sügavam koht oli Sinijärve allikalehris 8 meetrit ja sealt paistis Secchi ketas ikka läbi. Et teada saada, vedasid teadlased mõõteriista paadi taga vees poolviltu ja nõnda saadi tulemuseks 13 meetrit.” Rekord!

Mändvetikas. Retkelised said oma käega katsuda, kui kare on mändvetikas, vee-elanik, kes iga tiigi selgena hoiab, tarbides ära kõik toitained, mis vee sogaseks muudavad. „Kui soovid selget tiiki, too mändvetikas sisse,” soovitas Reet Laugaste.

Parim ulguja. Väike viieaastane Taavi tunnustati Pariisi laagris hundiulgumise võistluse parimaks: pikad hülged olid kõige tõetruumad. Auhinnaks oli tasuta lõunasöök (hunt alati nälgjane!) ja hundiurija Peep Männili plaat lauluga „Laul huntidest”.

Päeva nael: Äntu hüljes Poiss

Poisi juures jääksid ka loomakaitsjatest skeptikud veit: nii lustilist looma pole siinmail enne nähtud. Kui Hans Kruusamägi, Äntu kalakasvanduse ja hülgeühkhe omanik Poisile kala viskas, oli hülge loibadel „ronimine” mööda treppi rahvahulgas kostvat ahhetamist väärt. Tuhatkond ratturit tegi rekordi Poisi külastajateks ühel päeval (seni oli suurim arv ~ 400).

Roheline telk Pariisis. Taimi Parve kõneleb karstialadest Pandiveres. Taimit tunnevad kõik kohalikud keskkonnaametnikud: halbu otsuseid ei jäta ta kritiseerimata.

Rattaretk ja emadepäev

Mitu aastat on korraldajad arutanud, kas tõsta retke emadepäeva nädalavahetuselt mujale. „Kui me alustasime, ei tähistatud emadepäeva suurelt,” meenutab Aarne Valmis, „nüüd on teisiti, mitmed on tulnud mulle ütleva, et tahaks küll osaleda, aga lapsel on koolis reedel kontsert, või pühapäeval.” Retke korraldajad kaaluvad järgmisel aastal, kuidas toimiks retk emadepäevast nädala jagu hiljem.

Muudatusi on olnud varemgi. Aastal 1988 sõideti rattamatkal ju lausa neli päeva järjest, ent taasiseseisvusajal muudeti retk kolmepäevaseks. „Inimestel ei olnud enam nii lihtne töölt ära küsida,” põhjendab Aarne Valmis. „Ja meie pidime kohanema.” Isegi nüüd, kui retk on ainult kolm päeva pikk, on suhteliselt palju neid, kes jõuavad matkale reede õhtul või isegi laupäeval.

veoauto kastis rahumeelselt. Esinema kutsutud geoloogid, põllumehed ja kaevandajad – viimased ei tulnud küll kohale ja sellest oli kahju – jõudsid Eesti fosforiidivajaduse teemal vaieldes järeldusele, et uuringute üle ei tohiks otsustada äriettevõtte. Arvati, et Eestis on vaja riiklikku geoloogia-teenistust, mida meil pole. Praegu on meil üksnes erakapitalist sõltuv geoloogiakeskus.

Ehk teisisõnu: fosforiidivajaduse üle arutlemine lükati ebamäärasesse tulevikku.

Esineja kõige esimeselt retkelt – Taimi Parve

Esimesel Roheliste Rattaretkel näidati kanasulgi vees, mis Säase linnukasvatusest kilomeetreid eemal lagedale ilmusid. Selle näitel said retkelised hästi aru, kuidas karstiveed liiguvad ja miks Pandiveres reovee maha laskmine rikub väga suure hulga vett. „Taimi Parve rääkis meile tookord Saveldumas karstiprobleemidest,” meenutab Veedla.

Tänavusel retkel kanasulgi karta polnud, sest 7 aastat on juba Säase kanalad kinni ja tühjad kanalamajad kilomeetrite kaupa asula taga vaikimas, aga ka nüüdsel retkel kõneles Taimi Parve veega seotud muredest. Tema sõnul on need endiselt aktuaalsed vaatamata sellele, et põllumajanduse intensiivsus on 1980. aastatega võrreldes tublisti langenud. „Nüüd unustatakse ära, et põllumajanduse kõrval on meil ka tööstus, mis reostab samuti nii heitvetega kui sellega, et

tõmbab veed ära. Sellest ei armastata rääkida,” mureseb Taimi Parve.

Mitte ainult fosforiit

Fosforiidi kõrval on kahjuks palju samaväärseid probleeme, sellelgi retkel ei pääsenud mööda mesilindude hukust ega meie kohalikust murelast, aasta loomast hundist. Mõlemaga on muret rohkem kui küll. Õieti öeldes on asjad nii mummu kui soega nõnda halvad, et mõlemad ootavad oma „sõda”, eri moel. Aga kes neid pidada jaksab?

Tuleval aastal peame ühe kui teise selja taha jätma – mõneks ajaks, ja vaatama, mis Märjamaal räägitakse. Seal on raudteed ja sillad: hoopis teised keskkonnaasjad. Ja oma probleemid ka, mis ei lõpe ilmselt kunagi, kuigi unistada ju võib.

Kohtumiseni Märjamaal!

Linnast maale, neil õnnestus!

Kaarli talu veskis vestis peretütar Kadri Kopso tagasi saadud talukoha lugu: „Ettevõtet käivitades saime tagastamatut abi pea miljoni krooni ulatuses.” Tänapäevaks on Kaarli talu riigi heldet toetust õigustanud: nende õlidesari ja teraviljatooted on mahesõprade seas tuntud.

Kallis kingitus.

Väike-Maarja kirikule kingitud suurim lühter on saadud talumehelt tänutäheks marutaudist tervenemise eest. See on poole suurem kui Krusensternide pere kingitud lühter.

Ülikute kodu.

Kohalik muuseumiteadur Marju Metsman rääkis 700 aasta tagusest ajast, mil ülikud kartsid oma elu pärast Eestimaa ja panustasid linnusetüüpi elamutesse.

14. sajandi tornlinnus Vaol on üks väheseid meie päevini säilinuid.

Lubjakivi on maitsev! Väike Kaarel sõi Porkuni paemuuseumis terve suutäie kive, kuna muuseumitadi lubas. Tegelikult oli see küll rohkem kivitolm ja selgus, et see on meie toidu tavaline komponent: näiteks kasutatakse lubjakivi suhkru rafineerimisel.

Väike Simuna kraater. „Kui öeldakse meteoriit, arvatakse, et tegu on raudmeteoriidiga. Tegelikult 85 protsenti neist on kivimeteoriidid,” ütles geoloog Kalle Suuroja (fotol mögafoniga). Kivimeteoriidiga on tegu ka Simuna kraatris, kust pole leitud ühtegi meteoriiditükki: kõik on ära põlenud.

Fosforiidiväitlus Eipris. Kahe retke järjepidevuse üheks tunnismärgiks oli väitluse juht Rein Sikk, kelle isa Rein Sikk arendas rattaretkke fosforiiditeemalist väitlust 25 aasta eest. Autokastist kõnelevad (vasakult) Paevana, Sõmeru vallavanem Peep Vassiljev, põllumees Jaan Läänemets, parlamendisaadik Lembit Kaljuvee ja geoloog Kalle Suuroja.

Ei juhata koori!

Linnumees ja rattaretk korraldaja Peep Veedla soovib vaikust, et kõik kuuleksid linnulautu. Emumäel toimus linnuretk esimest korda matka ajaloos.

Kanatoit. Nordkalki lubjakivitehases arvad, et siin toodetakse üksnes lupja, aga selgub, et suure osa kaevandatud kivist söövad loomad sisse: 65 protsenti lubjakivist läheb söödamaterjali kaltsiumisisalduse tõstmiseks.

